

Stjepo Stjepović

Izvori za analizu rapske antroponimije

Antroponomastika kao grana onomastike obuhvaća svekoliko proučavanje osobnih imena kao temeljnih društvenih odrednica identiteta pojedinaca, skupina i naroda.¹ Unutar antroponimije, kao njezina podvrsta, nalazi se i povijesna antroponimija, koja služeći se lingvističkim i povijesnim metodama dopire i do vremenski više ili manje udaljenih razdoblja s ciljem rekonstrukcije određenih društvenih stanja i zbivanja. Kao što materijalni spomenici svjedoče o određenom vremenu tako i antroponimna građa daje obilje podataka o osobama koje su živjele u nekom povijesnom periodu.²

Ovaj će rad obuhvatiti antroponomiju grada i otoka Raba u drugoj polovici 14. st. odnosno razdoblje od 1369. do 1382. kada na Rabu djeluju dvojica notara, Nikola iz Bologne i Nikola iz Curtarole.³

Budući da se radi o relativno kratkom razdoblju od 13 godina problemu će se pristupiti sinhronički, što u ovom slučaju ne bi trebalo stvarati poteškoće s obzirom da se radi o vrlo iscrpnim povijesnim izvorima u kojima je moguće pronaći preko 1500 osoba spomenutih u više od 1600 dokumenata različite vrste.⁴

Spisi Nikole iz Bologne i Nikole iz Curtarole ostali su do danas neobrađeni u lingvističkom i antroponomastičkom pogledu pa je u tom smislu potrebno, uzimajući u obzir dosadašnja istraživanja istočnojadranske i sjevernodalmatinske antroponimne građe, obraditi i povijesnu antroponimiju otoka Raba i približiti ga na taj način znanstvenoj javnosti kao što je to već učinjeno s nekim drugim istočnojadranskim područjima, a sve u cilju spašavanja i

¹ V. Putanec, *Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj*, Zagreb, Institut za jezik, 1976, str. 8.

² Ibidem, str. 9.

³ D. Mlacić, *Građani plemići: uspon i pad rapskoga plemstva*, Zagreb, Leykam international, 2008, str. 110.

⁴ Ibidem, str. 112.

oživljavanja hrvatske kulturne, u ovom slučaju jezične, baštine. Rapska je komuna bila najmanja među onodobnim dalmatinskim komunama. Obuhvaćala je otok Rab, Novalju i Lun na otoku Pagu te desetak manjih nenastanjenih otočića, a brojala je oko 5000 stanovnika.⁵

Stanovništvo je bilo razdijeljeno po komunalnom obrascu. Na čelu je stala društvena elita odnosno plemstvo (*nobiles*), dok su većinu stanovnika činili pučani (*populares*). U komuni su još živjeli i stranci pod komunalnom jurisdikcijom (*habitatores*), a povremeno su u njoj boravili i stranci izvan rapske jurisdikcije (*forenses*). Crkvena vlast na spomenutom teritoriju bila je u rukama rapskog biskupa, a pored svjetovnog klera u komuni su bile i dvije benediktinske opatije, franjevački samostan te benediktinski samostan sve-tog Andrije, jedini ženski samostan na otoku u to doba.⁶

Komunom je upravljao *comes*, kojeg je u odsutnost zamjenjivao *vicecomes*. Od 1358. Rab je zajedno s ostatkom Dalmacije došao pod vrhovnu vlast ugarskog kralja koji je na čelno mjesto postavljao nekoga od svojih vazala dok funkciju njegovog zamjenika vršila određena osoba iz redova domaćeg plemstva. Najviši organ komune formalno je bilo veliko vijeće (*maius et generalis consilium Arbensis*) koje je imalo od 100 do 120 članova. U njemu su sjedili plemići, ali i pučani iz onih obitelji koje su na to imale pravo (*populares de consilio*). Sudila su tri suca iz redova plemstva, a pored njih komuna je imala i druge službenike i namještenike. U postupku izbora novog vijećnika, pored *comesa* i sudaca, sudjelovali su i *viginti sapientes*, stavljeni od 10 plemića i deset pučana.⁷

Proučavanje antroponomije nekog područja u određenom povijesnom razdoblju daje nam puno dublji uvid u društvenu situaciju toga doba, nego se to na prvi pogled može učiniti. U tom smislu spisi dvojice rapskih notara koji su predmet ovog istraživanja daju nam obilje podataka korisnih za znanstvenu analizu. U razdoblju od samo 13 godina, od 1369. do 1382. nastala je, suvremenim rječnikom rečeno, vrlo iscrpna baza podataka. Ova skupina dokumentata daje nam prvi opsežniji pregled stanja srednjovjekovnog rapskog društva, budući da su izvori iz prethodnih stoljeća oskudni. Sinhronijski presjek,⁸ koji je ovdje moguće postići, pokazuje se prilično zahvalnim za znan-

⁵ D. Mlacović, *Družbeni in ekonomski odnosi na Rabu v anžujski dobi 1358-1409 (Nobiles et populares)*, Ljubljana, Filozofski fakultet, 1996, str. 4.

⁶ Ibidem, str. 8.

⁷ Ibidem, str. 4.

⁸ Ogledni primjerak dijahronijskog pristupa antroponomastiци nalazimo u članku: V. Jakić-Cestarić, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, "Radovi Instituta JAZU u Zadru", 19 (1972), str. 99-170.

stvenu analizu jer bogatstvo antroponimne građe koja je nastala u tako kratkom vremenskom odsječku, na tako maloj zemljopisnoj površini, može se usporediti s efektom koji nam daje fotografija mnoštva ljudi na središnjem trgu nekog velikog grada. Tu su svi, stari i mladi, muškarci, žene i djeca, bogati i siromašni, domaći i stranci.

Bitno je naglasiti, makar se to može učiniti suvišnim, da ovaj rad ne može dati egzaktnu sliku društva, s aritmetički izraženim parametrima. Najvažniji razlog leži u činjenici da se ovaj rad temelji na dostupnim izvorima, odnosno notarskim zapisima, koji ne mogu nužno i u potpunosti odgovarati izvanekstulanoj stvarnosti. Brojni su otkloni do kojih može doći, ako uzmemu u obzir da su oba notara stranci, doseljenici na Rab.⁹ Dakle, valja imati na umu da postoje odstupanja u grafiji, zbog neusklađenosti i nepostojanja jezičnog standarda, i to ne samo u pogledu hrvatskih jezičnih elemenata, nego i romanskih. Sporan je i način na koji notar stranac čuje i zapisuje njemu nepoznata imena, koliku pažnju obraća prema imenima koja mu nisu poznata jer ne pripadaju njegovu kulturnom krugu. Ne treba zanemariti ni tendenciju da se imena osoba iz viših društvenih slojeva pišu u romaniziranoj odnosno latiniziranoj formi, a da se ne obraća prevelika pažnja pri zapisivanju imena osoba iz nižih slojeva. Na koncu, faktor koji valja uzeti u obzir je i *lapsus calami*. Unatoč tome, podaci neće biti ispravljeni, već preneseni u obliku u kojem su zapisani, naravno uz prigodnu opasku. Navedeni, ali i drugi problemi, mogu uzrokovati poteškoće prilikom rekonstrukcije činjeničnog stanja u kasnosrednjovjekovnom rapskom distriktu.

Najveći zahvat u arhivsku građu vezanu za povijest Raba izvršio je slovenski povjesničar Dušan Mlacović. U središtu njegova zanimanja nalazi se povijest Raba u kasnom srednjem vijeku, premda autor u svojim detaljnim istraživanjima nije zaobišao druga razdoblja, dapače, može se ustvrditi da je obradio period od 11. do 19. stoljeća pri čemu je veliku pažnju posvetio upravo spisi dvojice rapskih notara iz druge polovice 14. stoljeća. Utvrđio je da je riječ o dvojici notara, a ne jednom kao što se ranije mislilo, sistematizirao je građu podijelivši je u tri sveska i detaljno obradio sadržaj dokumenata. Među njima valja posebno istaknuti popis osoba navedenih u spisima, objavljen u obliku dodatka magistarskoj radnji pod naslovom "Seznam oseb omenjenih v NB, NCD in NCI", kojim je otvorio vrata istraživanjima rapske antroponimije. Budući da je riječ o autoru koji je zasigurno najbolji poznavatelj rapske povijesti, a istodobno i iskusni paleograf, odlučio sam se držati njegove redakcije pri citiranju imenskih formula zabilježenih u izvorima.

⁹ D. Mlacović, *Gradani plemećici: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 110.

Hagioforna osobna imena

Važan, ako ne i najvažniji dio, imenske formule određenog pojednica njegovo je osobno ime. Stoga je namjera ovoga rada ponuditi neku vrstu kataloga u kojem će se naći imena, muška i ženska, slavenska i romanska imena s kratkim etimološkim osvrtom i varijantama u kojima se javljaju. Budući da je osobno ime, kao što sam u uvodnim izlaganjima napomenuo, temeljna odrednica identiteta u srednjovjekovlju, smatram da je tom problemu potrebno dati zaseban prostor unutar ovoga rada. Kako bi se to postiglo, bit će potrebno apstrahirati od pojedinačnih identiteta, dakle odmaknuti od osobnog imena druge odrednice poput prezimena, nadimka, zanimanja ili porijekla.¹⁰

Jezik je, samo po sebi, proizvod ljudskog domišljanja i kreativnosti. On u tom smislu pripada sferi čovjekove psihe, a u određenom smislu i duhovnosti jer je imenska formula jezična manifestacija kojom kolektivna svijest društvene zajednice imenuje pojedinca. Naime, predmoderna imenska formula ima, u neku ruku, ritualan karakter. Za razliku od suvremenog antroponomognog sustava koji je egalitarnog karaktera i koji se u našem slučaju očituje kroz ime i prezime, a uredovanjem državnih vlasti i kroz različite brojeve, predmoderna imenska formula putem simbola kao što su titule i dodatne označke časti, položaja ili zvanja teži prema hijerarhijskom i sakralnom. To je taj svijet ideja koji stoji iza pojavnog svijeta. Pravila kojima se jezična zajednica vodila pri stvaranju imenskih formula zasigurno nisu bila kodificirana, kao što to nije bio ni jezik općenito. Ljudi su govorili kroz duga stoljeća i ti-sučljeća prije nego što je društvo uopće osjetilo potrebu za pronicanjem u dubinu jezika i pronalaskom pravilnosti unutar sustava. Jezik se cijelo to vrijeme razvijao potpuno spontano služeći svojoj najvažnijoj svrsi – komunikaciji. Ipak, opći konsenzus je postojao i nepisana norma je postojala, a stvarali su je sami ljudi upotrebom jezika. Slično je bilo i s imenskom formulom koja iako nekodificirana, nije prepuštena stihiji nego je rezultat društvenih i političkih okolnosti s jedne strane i jezika u upotrebi s druge strane.

Prelazak iz sfere konkretnog i utilitarnog u sferu apstraktnog i znanstvenog nije bio jednostavan u pogledu jezika općenito, a u pogledu antroponomastike kao jedne od grana lingvistike dogodio se tek u XX. st. Stoga je jasno da terminologija koja je u upotrebi varira od autora do autora, a da općeprihvaćeni sustav zasad ne postoji. Metodološki gledano, temeljna poteškoća koja se javljaju pri klasifikaciji osobnih imena vezana je uz odabir

¹⁰ P. Šimunović, *Hrvatska u prezimenima*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008, str. 33-39.

zajedničkog nazivnika za različite varijante istog imena.¹¹ Budući da u tom pogledu postoje različiti pristupi i tumačenja, izabrao sam vlastiti put za rješavanja takvih nedoumica. Kod imena kršćanske provenijencije odlučio sam se za latinski oblik, dok sam kod narodnih imena izabrao najčešći oblik u kojem se pojedino ime javlja.

U nastavku će se vidjeti da se ovaj postupak ne može uvijek svesti na pojednostavljeni supsumiranje, već da često zahtijeva i dodana pojašnjenja. Imena neće biti navođena po abecedi nego po broju osoba koje ih nose. Primjerice će se, radi bolje preglednosti pojaviti dvije kategorije; imena koja se javljaju kod deset ili više osoba i imena koja se javljaju kod manje od deset osoba. Prva će skupina biti obrađena detaljnije, dakle s osvrtom na svako pojedino ime dok će u drugoj imena biti obradena kumulativno. Koliko god bilo nezgodno povlačiti crte i svrstavati određena imena u češća ili rijeda to je u ovom slučaju potrebno učiniti iz praktičnih razloga o čemu će više riječi biti u nastavku. Važno je ponovno napomenuti da se ni u kojem slučaju ne može govoriti o apsolutnim brojkama već o podacima koji proizlaze iz izvora, dakle o onome što nam je dostupno. Zato takvoj rekonstrukciji valja pristupiti s dužnim oprezom. Jasno je da su u dokumentima proporcionalno zastupljene osobe iz viših društvenih slojeva. Ipak, bez obzira na sve, popis osobnih imena donosi određeni presjek, odnosno uzorak odabira osobnih imena u drugoj polovici 14. stoljeća.

Češći hagionimi kod muških osoba

Christoforus. Kult svetog Kristofora imao je u srednjovjekovnom Rabu prvorazredan značaj.¹² Događaj koji je označio prekretnicu odnosno doveo do naglog porasta štovanja ovoga sveca zbio se koncem XII. stoljeća kada je Rabljanin Mihovil Johannis na povratku s hodočašća u Svetu Zemlju donio relikviju, glavu svetog Kristofora.¹³ Važnost kulta svetog Kristofora ogleda se između ostalog i u činjenici da se ime ovog sveca, u različitim varijantama pojavljuje kod čak 103 osobe, odnosno da nešto manje od 10 posto muških osoba nosi upravo ovo ime. Ime prevladava u višim slojevima društva, a javlja se u sljedećim varijantama: Cristoforus, Christofor, Christoforo, Chri-

¹¹ O problemu odabira temeljnog antroponima pod koji je moguće subsumirati njegove varijante govorio je Kristijan Juran na skupu 6. Skokovi etimološko-onomastički susreti (Korčula, 6.-7. listopada 2006.), s referatom "Antroponimija šibenskog distrikta u 15. st. – izvori i metode".

¹² Z. Ladić, M. Kunčić, *Rabljani u tisućugodišnjem okrilju svetoga Kristofora*, "Hrvatska revija", 3 (2003), str. 85-89.

¹³ D. Mlacić, *Građani plemići: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 193.

stofore, Creste, Crese, Christo, Crissio, Cresio, Crissius, Cresse, Crassio, Crestolus, Crestolo, Crisanolo, Crisano. Varijanta s grafijom *ch*, koja čuva originalni oblik *Χριστόφορος*, javlja se razmjerno rijetko, najčešće u iznimnim i svečanim prilikama. U najvećem boju primjera iskristalizirale su se osnove Crest- i Cris-, na koje su dodavani romanski sufiksi -olo, -ano, -anolo.

Sufiks -e je najzastupljeniji tako da se upravo varijanta Creste javlja u preko 90 posto slučajeva. Stoga bi toj varijanti valjalo posvetiti posebnu pozornost. Dvojba oko postojanja ili nepostojanja vokalnog *r*, odnosno izgovora *Kreste ili *Kreste posebno je zanimljiva. Ako uzmemo da se radi o izgovoru *Kreste, onda bi jedini zaključak mogao biti da je varijanta Creste pripada grupi već spomenutih varijanti s romanskim sufiksima. Ali, ako se radi o izgovoru *Kreste, u tom slučaju grafija *re* ukazuje na postojanje vokalnog, odnosno slogotvornog *r*, koje je isključivo slavensko. Pisanje muklog *e* nakon *r*, a ne ispred, kako bi današnji izgovor nalagao, moglo bi se objasniti potrebom da se spriječi grafički oblik *Cerste, odnosno pojava palatala. Prožimanje slavenskog i romanskog elementa još jače dolazi do izražaja ako potencijalni izgovor *Krst- promotrimo u varijanti sa tipično romanskim sufiksom -olo. Iz istog razloga zanimanje pobuduju i oblici u kojima se u grafiji javlja intervokalno *s* i geminirano *s* koji mogu biti pročitani kao palatali.

Iohannes. Drugo mjesto po zastupljenosti u izvorima, kod 91 osobe, uzima ime svetoga Ivana, bez vidljive naznake afilijacije svetom Ivanu Krstitelju ili svetom Ivanu Evanđelistu. Moguće je da je upravo posljednji bio zaštitnik Raba prije svetog Kristofora.¹⁴ Oblici u kojim se javlja ovo ime također su brojni: Iohanes, Johanes, Iohanne, Iohannes, Johannes, Iohanus, Iohane, Iffco, Ivane, Ivite, Ivanes, Cudiane, Ivanus, Ivanolo, Ivano, Cane, Canolo, Çanole, Zanolus, Joanino, Zanino, Zanzino, Zançino, Zaninus, Zanne, Zannus, Zoanino, Çanino, Zanin, Çano, Çanus, Çan, Çanolus, Çanule, Çanol, Çanolo, Zanolo, Çoanino. Navedeni bi se oblici mogli svrstati u tri skupine. Prva skupina, s osnovom Iohan- i različitim podoblicima, javlja se u rijetkim i svečanijim prilikama kada se javlja potreba za službenim latinskim nazivom. Drugoj skupini pojavnih oblika karakteristična je osnova Ivan-, koja se među slavenskim jezicima uvriježila putem novozavjetnog oblika Ιωάννης. Ipak, i u ovom primjeru vidimo da nije bilo zapreka da se na takvu, sada već slavensku osnovu doda romanski sufiksi -olo, -ite, -es ili latinski sufiks -us, kao što je, s druge strane, na latinsku osnovu Iohan- dodan sufiks -e. Specifičan je u ovoj skupini oblik Iffco, u kojem je na slavensku osnovu Iv- dodan slavenski sufiks -co, a u grafiji je izvršena i asimilacija. Treća sku-

¹⁴ Ibidem.

pina označena je utjecajem sjevernoitalskih dijalekata, a karakterizira ju pa-latal na početku riječi izražen grafijama *ç i z*.

Dominicus. Pojavu kulta svetog Dominika na ovom prostoru valja pro-matrati u kontekstu širenja Dominikanskog reda na ovim prostorima. Redov-nici se naime već sredinom 13. stoljeća pojavljuju na Pagu, a osamdesetih godina 14. stoljeća i u Senju te na Krku i Rabu.¹⁵ Dakle, vrijeme nastanka ovih spisa podudara se odnosno neposredno prethodi njihovu dolasku na otok. Iako je ovo ime treće po brojnosti u dokumentima, naime javlja se kod 75 osoba, po broju varijanti je prilično siromašno, što najbolje pokazuje da je riječ o recentno usvojenom hagionimu koji nije imao vremena zaživjeti do te mjere da bi stvorio brojnije izvedene varijante i hipokoristike. Nalazimo ga u oblicima Dominico, Dominchiello, Dominicus, Domine, Dominchiellus, Do-mule. U pravilu se za istu osobu paralelno pojavljuju varijante Dominicus i hipokoristik Dominchiellous. Iznimku predstavlja oblik Domule, sa zanimljivim sufiksom -ule, mješavinom romanskog sufiksa -ulus i slavenskog -e.

Petrus. Opatija svetog Petra u Supetarskoj Drazi imala je ogromnu važnost u srednjovjekovnom Rabu kako u vjerskom tako i gospodarskom smislu.¹⁶ Naslov opatije nije bio bez odraza u rapskoj antroponomiji tako da ovaj hagionim nalazimo kod pedesetorce osoba, a ime se javlja u varijantama Pe-drane, Pedranus, Percolus, Perino, Pero, Peter, Petre, Petrole, Petro, Petrus, Petrolus, Petrecino, Petrića, Petrogna, Petrolo, Petročina. Kao osobitost valja navesti ozvučenje u primjerima s osnovom Pedr-. Kod ostalih varijanti osno-va je Petr-. Sufiksi su većim dijelom romanski -anus, -olus, -ino, -olo; ali ima i slavenskih kao -iça, -ogna, -očina.

Marinus. Kult svetog Marina u 14. stoljeću još uvijek nema onaj značaj koji će poprimiti u kasnijim stoljećima, nakon donošenja relikvija svetog Marina iz San Marina.¹⁷ U spisima drugih dalmatinskih gradova iz tog vre-mena nalazimo približno sličnu zastupljenost tog imena iz čega se može zaključiti da se radi o imenu koje je na ovim područjima općeprihvaćeno, a ne o nečemu što bi se smatralo izrazito lokalnim obilježjem. Javlja se kod 49 osoba u varijantama Marinus, Marincius, Marino, Marince, Marincio, Ma-rinče, Marincus, Marinčio, Marinčolo, Marinello, Marinellus. Na osnovu Marin- nastavljaju se sufiksi romanskog porijekla -ellus, -ello, -cius, -cio, -čolo, a čest je i slavenski sufiks -ce, odnosno latinizirani slavenski oblik -cus.

¹⁵ F. Šanjek, *Dominikanci u Rijeci i Hrvatskom primorju*, "Sveti Vid", 8 (2003), str. 73-82.

¹⁶ D. Mlacović, *Gradići plemići: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 166-168.

¹⁷ Z. Novak, *Crkvene prilike u Rapskoj biskupiji u XVI. stoljeću*, "Croatica Christiana Periodica", 64 (2009), str. 29.

Nicola. Sveti Nikola u sebi objedinjava dvije tradicije koje su na ovim prostorima doživjele ispreplitanje i nadopunjavanje. S jedne strane, to je izrazito popularan svetac među slavenskim narodima, dok ga s druge strane pomorska tradicija sredozemlja vidi kao zaštitnika pomoraca i putnika. Stoga nas ne začuđuje činjenica da se ime spominje kod 46 osoba, kao ni to da se javlja u brojnim varijantama; Nicolaus, Nicola, Colane, Nicolao, Micola, Nicoliza, Nicolića, Niculića, Micolla, Michleus, Miclaus, Micleuso, Maclaus-sus, Colano, Nicole, Nicolo, Niculla, Colancinus, Colancin, Colanole, Collanus, Colla, Colle. Nadalje, ovo se ime pojavljuje u tri osnove. Latinizirana osnova Nicol- sa svojom skraćenom inačicom Colan- javlja se u opreci prema slaveniziranim osnovama Micol-, Micl- i Macl-. Nastavci za tvorbu hipokoristika također svjedoče o miješanju romanskog i slavenskog elementa što je vidljivo iz slavenskog sufiksa -iça u različitim grafičkim varijantama, latiniziranog slavenskih sufiksa -eus, -aus i -aussus odnosno romanskih sufiksa -o, -ole, -cin, -anus. Kao tema naknadnih istraživanja, moglo bi se pojavit pitanje odražava li geminirani grafički oblik -ll- u primjerima Niculla i Colla eventualno pojavljivanje palatala.

Franciscus. Jačanje kulta svetog Franje obilježeno je dolaskom franjevaca na otok u drugoj polovici 13. stoljeća. Tada im je, naime, rapski biskup im prepustio samostan svetog Ivana Evandelistu, kojeg su ranije koristile benediktinke.¹⁸ Premda se u izvorima pojavljuje kod manjeg broja osoba, u odnosu na osobe kojima je zaštitnik sveti Dominik, ime svetog Franje, s druge strane, javlja se u većem broju varijanti. Može se zaključiti da je, od ova dva sveca koja se paralelno pojavljuju u povijesti Crkve, prvi zauzeo bolje mjesto među višim slojevima rapskog društva, dok je drugi bolje zastavljen među nižim slojevima. Varijante u kojima se kod 41 osobe javlja ovo ime su Françolo, Françiscus, Franciscus, Françisco, Frane, Franço, Françolinus, Françolo, Françolus, Franciscolo, Francischinus, Francisco, Franzolo, Franolo, Franico, Franolus, Prançolelus. Na osnovu Fran- najčešće se stavljaju sufiksi -ço, -ino i -olo, samostalno ili u kombinaciji.

Georgius. Kod 41 osobe javlja se ime mitskog kršćanskog sveca i ratnika Juraja. Varijante u kojima se pojavljuje također su brojne; Georgio, Geor-gius, Corgolo, Cargolus, Çorgolu, Çorgolo, Zorgulo, Zeorgio, Zeorgius, Zorgulus, Jurai, Juratio, Jurancio, Juriacio, Jurazio, Jurgio, Jurgi-ça, Iurgičia, Jurio, Jurius, Jurislavus, Jurman, Zorcio, Çorgole, Zeorzio. Posebno je zanimljiva koegzistencija i približno ravnomjerna zastupljenost sjevernoitalske osnove Çorg-, koja se javlja i u grafijama Zorg- i Zeorg- i slavenske osnove Jur- pri čemu, za razliku od većine ostalih ovdje spomenutih

¹⁸ D. Mlacović, *Građani plemići: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 183.

imena, možemo pratiti pravilnost između odabira osnove i sufiksa. Tako na romansku osnovu dolaze isključivo romanski nastavci -olo, -ulo -io, dok se na slavensku osnovu nadovezju slavenski nastavci -slavus, -man, naravno uz neizbjježnu latinizaciju u primjeru *Jurius*. Stoga je ovo ime primjer ne-miješanja raznorodnih osnova i sufiksa po čemu predstavlja svojevrsnu iznimku.

Stephanus. Svetom je Stjepanu bio posvećen drugi, znatno manji benediktinski samostan na drugom kraju otoka, u Barbatu.¹⁹ Ime prvog kršćanskog mučenika se pojavljuje kod 32 osobe u varijantama: Stefane, Stepe, Stefano, Stefanus, Stephe, Stephanus, Stefole, Stepano, Stepane, Steppe, Stepolo, Stepolus, Stepolino, Stephano, Stipane, Stipanice, Stipano, Stipanus. Oblici se mogu svrstati prema tri osnove: Stefan- (*Steph-*), Step- i Stip-, s tim da na primjeru druge i treće osnove možemo pratiti ekavsko/ikavsku opreku unutar čakavštine. Na spomenute se osnove nastavljaju se već pozna-ti sufiksi -e, -ole, -ano, -olo.

Andrea. Svetom Andriji bio je posvećen iznimno važan ženski benediktinski samostan. Sveti Andrija se spominje kao zaštitnik 31 osobe, a javlja se u varijantama Andrea, Andreas, Androssius, Androssio, Androsius, Andro-sio, Andro, Androsse, Androse, Andrio, Andriolo, Andriolus, Androssus, Androsus, Androssolo. Ime nije pretrpjelo jači slavenski utjecaj pa se na osnovu Andr- nadovezju mahom romanski sufiksi -a, -as, -ossius, -osso, -osius, -osio, -o, -osse, -io, -iolo, -iulus, -ossus, -osus, -osollo. Premda na prvi pogled brojni, sufiksi slijede dvije do tri tvorbene matrice koje smo do sada već više puta uočili. Intervokalno i geminirano s u pojedinim grafijama upućuje na moguću pojavu palatala, odnosno slavenskog izgovora obučenog u romaniziranu grafiju.

Matheus. Ime se pojavljuje kod 29 osoba u varijantama Matus, Matolo, Mate, Matolus, Matheus, Mateo, Matessa, Mateus, Matole, Matei. Na osno-vu Mat- nastavljaju se romanski nastavci -olo, -ole, -eo, -ei s podvarijanta-ma, te slavenski nastavci -e i -essa.

Antonius. Kult svetog Antuna najvjerojatnije nije imao, kao ni onaj sve-tog Dominika, dugu tradiciju, dakle vjerojatnije je da se radilo o Antunu Pa-dovanskom, a ne Antunu Pustinjaku. U prilog tome ide, kao i kod spomenu-tog Dominika, razmjerno veliki broj osoba kojima je zaštitnik, a malo va-rijanti u kojima se pojavljuje. Naime, u spisima je ime zabilježeno kod 27 osoba, a javlja se u varijantama: Antonino, Antonio, Antonius, Antonolo, Antone.

¹⁹ Ibidem, str. 168.

Damianus. Na Rabu je sve do 19. stoljeća, nedaleko crkvice svete Eufe-mije postojala i crkvica svetog Damjana²⁰ koja svjedoči o prisutnosti kulta ovoga sveca na Rabu. Ime svetog Damjana nosi 19 osoba u varijantama Damian, Demianus, Damianus, Damiance, Demance, Demanče, Damiane, Damiano, Domolus, Demince, Deminče, Mence, Demianče, Deminac, Demine. Paralelno se izmjenjuju osnove Damian- i Demian- s podvarijantama, a kao posebnost javljaju se oblici Domulus i skraćena osnova Mence, čest hipokoristik i kod ženskog oblika ovog imena. Sufiks -ce (-će) prevladava u najvećem broju varijanti.

Marcus. Ime evanđelista Marka u spisima se javlja kod 19 osoba u varijantama Marça, Marchisina, Marcho, Marcus, Marchus, Marco, Marcolo, Marcus.

Michael. Osobitost ovog imena koje se pojavljuje kod 16 osoba u varijantama Michaele, Michaelus, Misse, Missolo, Michoville, Michovilus, Micivil, Micovile, Micoville, Mise, Misolo je postojanje triju osnova, latinske Michael-, slavenske Mic(h)ovil- i hipokorističke slavenske Mis- u kojoj osnova završava palatalom.

Cyprianus. Štovanje svetog Ciprijana zasigurno je bilo prisutno na Rabu o čemu svjedoči postojanje crkvice posvećene ovom sveću koja do danas nije sačuvana.²¹ Ime jednog od otaca Crkve nosi 15 osoba u varijantama Çibre, Cibre, Çibranus, Cibrano, Cibrianus, Cibrolo. U najvećem broju slučajeva koristila se varijanta Cibre.

Martinus. Svetom je Martinu bila posvećena crkva u Barbatu koja je imala i svoj posjed.²² Ime se pojavljuje kod 15 osoba u varijantama Martin, Martino, Martinus, Martinussio.

Iacobus. Sveti Jakov zaštitnik je 14 osoba, a javlja se u brojnim varijantama: Iacobo, Iacobus, Iacoče, Jacofcio, Iaxola, Jacxa, Jacxola, Jacobo, Jacofče, Jacobus, Jacofce, Jacofscio, Jacovo. Grafija je neujednačena, a osim toga dolazi i do jednačenja po zvučnosti pa se osnova s istim izgovorom manifestira u grafiji na različite načine; Iacob-, Iacof, -Jacob, -Jacof, -Jacov- na koju se nastavljaju sufiksi -o, -us, -ce (-će), -cio (-sco), a paralelno se javlja i skraćena osnova za tvorbu hipokoristika Iax- (Jacx-) koja završava palatalom.

Bartholus. Apostol Bartol zaštitnik je 11 osoba. Varijante u kojima se ime pojavljuje su Bartholus, Barthole, Bartolo, Baratelino, Baratelinus, Bartolino, Bertolanus, Barte, Bare, Bari, Barre, Barri.

Paulus. Ime se spominje kod 11 osoba u varijantama Paulino, Paulo, Paulus.

²⁰ Ibidem, str. 170.

²¹ Ibidem, str. 171.

²² Ibidem, str. 181.

Vite. Ime sv. Vida nosi 12 osoba u varijantama Vite, Vitus, Vitosio, Vito-lo, Vido, Guido i Guindonus.

Rjeđi hagionimi kod muških osoba

U spisima rapskih notara zabilježeni su i brojni rjeđe korišteni hagionimi. Od svetaca koji se javljaju kao zaštitnici pojedinim osobama zabilježeni su sveti Klement (9 osoba u varijantama Clemens, Clemente, Clementus, Mencho, Mencole, Mencol, Mencolo i Mengoluço), sveti Toma (7 osoba u varijantama Tomas, Tomasius, Tomassio, Tomasio, Tomasino, Tomse, Tomo, Tompse i Tomsa), sveti Grgur (7 osoba u varijantama Gregorio i Gregorius), sveti Lovro (6 osoba u varijantama Laurencio, Laurentius, Lence, Lauren-cius, Laurentio, Lençolo, Lenzolo), sveti Blaž (osoba u varijantama Blase, Blasio, Blasius, Blaxio), sveti Kvirin (5 osoba u varijantama Quarino, Quire, Quirinus, Chirine, Quirincius, Quirinus i Quirino), sveti Silvestar (5 osoba u varijantama Salbe i Salbolo), sveti Šimun (4 osobe u varijantama Sime, Si-mon, Simone i Simonus), sveti Paskal (4 osobe u varijantama Pascolo, Pa-scolus, Pasculo i Pasqualinus), sveti Adalbert (3 osobe u varijantama Alber-tus i Alberto), sveti Ilija (3 osobe u varijantama Elias, Helia i Helias), sveti Luka (3 osobe u varijantama Luca, Lucas, Luće, Lucha, Luchas i Lucole), sveti Mavro (3 osobe u varijantama Maure, Mauro), sveti Mojsije (3 osobe u varijantama Moise, Moisino i Mosse), sveti Srđ (3 osobe u varijantama Ser-cho, Sercus, Sergolus, Sergolo, Sergulo), sveti Ambrozije (2 osobe u varijan-ti Ambrosio), sveti Danijel (2 osobe u varijantama Dančo, Daniele, Daniel i Danielus), sveti Hermolao (2 osobe u varijantama Hermolaus, Mossio, Her-molosio, Aremolao, Armolao i Armolaus), sveti Filip (2 osobe u varijantama Philipus, Filipcio) i sveti Ruđer (2 osobe u varijantama (Roče, Ruće, Ruze, Ruzerius, Ruzolo, Ruçolo). Hagionimi i od njih izvedeni hipokoristički obli-ci zabilježeni kod samo jedne osobe su sljedeći: Benedicto, Chrisogonus (za-bilježen i kao Grisogonus), Constantinus, Duimus, Egidius, Herman, Justolo, Josep, Lodovico, Lomprolus (zabilježen i kao Lomprole odnosno Lompro-lo), Marianus, Nasius (Nasio, Nassius, Nassio), Raphaelus i Zeno.

Češći hagionimi kod ženskih osoba

Maria. Najzastupljenije žensko ime u spisima je ime Kristove majke. Ova pojava ne iznenaduje s obzirom na prvorazredni značaj Bogorodičinog kulta u srednjovjekovnom kršćanskom svijetu. Praksa posvećivanja katedralnih crkava Bogorodici uzela je maha u brojnim sjedištima istočnojadranskih bi-skupija, pa tako i na Rabu.²³ Statut grada propisuje slavljenje triju marijan-

²³ E. Peričić, *Marijanski kult u Hrvatskoj do XI. stoljeća (na temelju pisanih spomenika)*, "Bogoslovска smotra", 2 (1974), str. 247-261.

skih blagdana: Navještenja, Uznesenja i Očišćenja Marijinog.²⁴ Važnost Bogorodičine uloge očitovala se i u izvanliturgijskom životu, posebice kroz tri rapske bratovštine koje su nosile njezino ime.²⁵ Ime se javlja kod 67 ženskih osoba u sljedećim oblicima; Maria, Mare, Marića, Mariza, Marichna, Marolla, Maruza. Kao što je prethodno izloženo, prevladavaju oblici sa slavenskim sufiksima -e, -iça (-iza), -ichna, -ola, -uza koji se nastavljaju na osnovu Mar-.

Dementia / Dominica / Mence / Domce. Opsežna i složena skupina, sa ženskim oblicima imena Dominik, druga je po zastupljenosti kod ženskih osoba s 38 osoba kod kojih se spominje. Žbog različitih osnova teško ju je svrstatи pod zajednički nazivnik, a po broju varijanti sa različitim osnovama i sufiksima predstavlja zasigurno najkompleksnije žensko ime. Zanimljivo je da ovo ime u svom muškom obliku nema ovakvo bogatstvo varijanti; Demenča, Demenčia, Demencia, Demina, Deminca, Demincha, Domentia, Demencia, Domicia, Dominica, Domincha, Mence, Menče, Mennce, Mençole, Domča, Domce, Dome, Dompca, Dompza, Dompce. Navedene varijante javljaju se u četiri osnove: Demen- i Domin- kao punim osnovama, odnosno Men- i Dom- kao skraćenim verzijama. Na ovu temeljnju podjelu nadovezuju se još i prijelazni oblici, odnosno kombinacije između osnova u varijantama Demin- i Domen-. Sufiksi su također brojni, a pored toga i grafija poprilično varira; -ce (-će, -pce), -ca (-cha), -cia (-tia), -ça (-pza), -cole, -e.

Eufemia. O prisutnosti kulta svete Eufemije na Rabu govori činjenica da je njoj posvećena crkvica u Kamporu uz koju je kasnije sagrađen i samostan.²⁶ Ovaj hagionim nose 20 osobe, ali isključivo u varijantama sa skraćenom osnovom: Fume, Fumia, Fumme, Fumie, Fumule.

Catarina. Sveta Katarina zaštitnica je 18 osoba, a javlja se u varijantama Catarina, Catharina, Katarina, Katerina, Catena, Cathena, Cotte, Cote, Cothe, Chiathia. Ime se pojavljuje u varijantama s punom osnovom Catar- (Cathar-, Katar-) i skraćenim osnovama Cat(h)en- i Cot-. Najzanimljivija je upravo ova posljednja osnova koja tvori hipokoristik Cote. Premda u grafiji ima odstupanja kod pisanja t/tt/th, notar uporno piše o na mjestu na kojem bismo očekivali a iz čega se može naslutiti da zapravo zapisuje čakavski zatvoreni vokal ã, onako kao ga on čuje.

Bonce. Ova skupina, kojoj sam kao zajednički nazivnik odredio oblik Bonce predstavlja nepoznаницу među ženskim imenima. Naime, ne može se sigurnošću reći o kojem se točno imenu radi. Možda je to slavensko ime

²⁴ L. Margetić, P. Strčić, *Statut rapske komune iz 14. stoljeća*, Rab, Rijeka, 2004, str. 260-263.

²⁵ I. Pederin, *Rab u osvit humanizma i renesane*, Rab, 1989, str. 43-45.

²⁶ D. Mlacović, *Građani plemići: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 170.

ili pak narodni oblik nekog od svetačkih imena. Pojavljuje se kod 16 osoba u varijantama Bona, Bonna, Bonça, Bonce, Bonne, Bunce, Bonna, Buna, Bunče, Bunçi.

Nicolota / Coliça. Ženski oblik imena Nikola nosi 10 osoba u varijantama Nicolota, Nicolita, Coliça, Colica, Coliçe. Na punu osnovu Nicol- stavljaju se romanski sufiksi -ota i -ita, dok se na skraćenu nadovezuju slavenski sufiksi -ica (-iča) i -ice.

Rjeđi hagionimi kod ženskih osoba

Među sveticama koje se javljaju kao zaštitnice pojedinim ženskim osobama zabilježene su sv. Lucija (9 osoba u varijantama Luće, Lučia, Luce, Lucia i Lucxa), sv. Margareta (7 osoba u varijantama Malgarita, Margarita i Margaretra), sv. Beata (Beatrice, Beatrix, Belica, Bice i Biza), sv. Anastazija (5 osoba u varijantama Stasia, Stosse, Stoye), sv. Agneza (4 osobe u varijantama Agnesa i Agneta), sv. Ivana (4 osobe u varijantama Iva, Ivagna, Joane, Joana, Zuane) sv. Cecilija (2 osobe u varijantama Cecilia i Ceçilia), sv. Elizabeta (2 osobe u varijantama Heliçabet i Liseta), sv. Jelena (2 osobe u varijantama Helena, Elena, Ellena, Jelena, Ielena), sv. Marina (2 osobe u istoimenoj varijanti), sv. Benvenuta (1 osoba u varijantama Benigurda, Benvegnuda i Benuegnuda) i sv. Kristina (1 osoba u varijanti Cristina).

Posebnu skupinu hagionima čine izvedenice iz imena muških svetaca kao što su sv. Antun (7 osoba u varijantama Antonia i Tiana), sv. Franjo (5 osoba u varijantama Franće, Françisca, Francisca, Franiça), sv. Jakov (4 osobe Jakomina, Jacoviça), sv. Benedikt (3 osobe u varijantama Bena i Benedicta), sv. Blaž (3 osobe u varijantama Blase i Blasia), sv. Dujam (3 osobe u varijantama Duyma i Dume), sv. Toma (Tomula, Tomiza) i sv. Vid 2 (osobe u varijantama Vitana i Vitanola). Izvedenice iz muških hagionima zabilježene kod samo jedne osobe su Michaela, Paua, Philippa i Simonina.

Hagioforna prezimena

Osim u funkciji osobnog imena, hagionim se javlja i u funkciji prezimena. U tom je slučaju bolje govoriti o hagioformnim prezimenima, budući da termin hagionim u načelu implicira osobno ime. Naime, prezimena iznimno često nastaju iz patronima odnosno matronima. U slučaju da je takav patronim ili matronim, koji je postao prezimenom, hagionimnog postanka, tada i samo prezime zadržava spomenuti hagioforni karakter.

U nastavku slijedi popis hagiofornih prezimena s kratkom filološkom i antroponomastičkom analizom imena članova pojedinih obitelji.

Hagioforna prezimena kod plemića (nobiles)

Bernaba. Ime Bernaba romanskog je porijekla, odnosno radi se o romaniziranom prvakršćanskom hagionimu. Ser Stefano je Bernabin sin, žena mu je donna Katerina, a sin ser Čibre (Cibre) koji je svoju kćer nazvao po majci. Uz njih javljaju Stoye i njezin sin Dominicus kojem se ne spominje ime oca. Na ovom primjeru možemo uočiti tijek pretvaranja patronima u prezime. Naime, paralelno se pojavljuje patronim, odnosno ime oca u genitivu i prezime koje je nastalo upotrebom prepozicije *de* uz prezime u ablativu pa tako imamo dvojnost Stefano de Bernaba / Stefano Bernabe, odnosno Čibre Bernabe / Čibre de Bernaba. Pelinga je Stefanov djed što iščitavamo iz imenske formule Stefanove žene Katerine. Iz potrebe za sigurnom identifikacijom nastaju formule u kojima se uz patronim spominje ime oca.

Borre. Pokojni Crisius (Creste), njegova žena donna Francisca i sin Matole ne mogu se prema dostupnim podacima dovesti u vezu s Marincijem, koji se paralelno pojavljuje i pod prezimenom Borine, i njegovim zetom Ivanom. Značenje prezimena nije do kraja razjašnjeno. Mlacović je ranije zastupao tvrdnju da ovaj oblik dolazi od naziva vjetra,²⁷ da bi kasnije promijenio mišljenje i zaključio da je zapravo riječ o patronimu Bartholomeus²⁸ odnosno odgovarajućem hipokoristiku. Posljednja varijanta je vjerojatnija. Naime, čakavski zatvoreni vokal *a* pri izgovoru se prilično približava glasu *o* pa ne začuđuje što ga je notar tako i zapisao.²⁹

Georgiis. Nešto zamršeniju situaciju kod izbora između prezimena i patronima nalazimo kod obitelji Georgiis. Naime, paralelno se izmjenjuje patronim Flascono i prezime Georgiis, nastalo od ranijeg patronima pa su tako iste osobe u jednom trenutku oslovljene patronimom, a u drugom prezimenom. Prezime Georgiis potječe od hagionima Georgius i pripada rijetkim prezimeniima zabilježenima u ablativu množine. Muška imena su romanska, čak sa sjevernoitalskim obilježjima (Čanino i Čorgolo). Od slavenskih imena među muškim osobama spominje se samo svećenik Grube. Pripadnici obitelji koji se spominju su djeca pokojnog ser Flascona s potomcima; sin Čanino sa ženom Marijom i sinovima Christoforom, Petrecinom, Domaldom i njegovim sinom Marinellom; sin Grube, sin Čorgolo sa kćeri Agnesom i sin Christoforo sa ženom Dumom.

Hermolais. Obitelj Hermolais zasigurno je jedna od najbrojnijih i najmoćnijih rapskih plemičkih obitelji onoga vremena. Prezime, koje potječe od

²⁷ D. Mlacović, *Družbeni in ekonomski odnosi na Rabu v Anžujski dobi*, cit., str. 143.

²⁸ Id., *Građani plemići: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 228.

²⁹ Paralelan primjer nalazimo i kod hipokoristika Cotte.

imena kršćanskog mučenika s početka IV. stoljeća, u vremenu o kojem govorimo je vrlo dobro učvršćeno pa niti u jednom primjeru ne dolazi do oscilacija ili pojave patronima. U obitelji prevladavaju romanska imena, slavenski elementi pojavljuju se tek sporadično kod imena ženskih osoba ili u sufiksimu muških imena. Samo ime Hermolao i nadalje je bilo u upotrebi kod davanja osobnog imena muškim članovima obitelji. Izvori spominju brojne članove ove obitelji kroz više generacija i više obiteljskih ograna. Nicola de Hermolao je sa ženom Antonijom imao tri sina: Hermolaa sa sinovima Nicolićom i Zaninom; Mathea koji je u braku s Malgaritom imao sinove Stephana i Domula te kćer Ducxu; Cibru koji je u braku s Marijom imao sinove Hermolaa, koji se spominje i kao Mosse, i Fuscola te kćer Joanu, redovnicu samostana sv. Andrije. U spisima se spominju i dvije kćeri Nicole i Anto- nije: Schema, koja je udajom prešla u obitelj Domine, i Maria, koja se udala za člana obitelji Badoario te njihov prounuk Jacoffce sin već spomenutog Mosse i njegove žene Mandice. Osim ove, najbolje zabilježene obiteljske grane, izvori navode i druge, slabije zastupljene; Clemente je u braku s Helenom imao kćer Marinu koja se udala za Dominica de Spalatina. Članovi obitelji koje prema dostupnim podacima ne možemo povezati s ostatkom obitelji su Georgius, župnik sv. Tome, te izvjesni Foscolo i Marcus.

Martunissio. Kod članova ove obitelji osciliraju dva patronima, romanski Martinussio, nastao spajanjem hagionimne osnove i romanskog sufiksa, i slavenski Pribi koji u pojedinim situacijama pokazuju tendenciju da se pretvore u prezime. Zbog očite potrebe za pravnom sigurnošću javlja se i pojавa kumuliranja patronima s prezimenom. U izvorima se za ovu obitelj spominje bračni par Pribi i Agneta sa sinom Martinussiom.

Philipo. U obitelji Philipo, čije je prezime nastalo iz romaniziranog hagionima, mogu se uočiti više zasebnih ograna za koja nemamo podataka o međusobnim vezama; udovica donna Mare s potomcima Petrognom, Verom i njihovim polubratom ser Christoforom koji je imao sina Mazija, zatim po-kojni sin Clemente i njegova žena Drasića, a na koncu ser Clemens sa ženom Dobrom, sinom Albertom i majkom Katerinom. Prezime je stabilno i nema pojave patronima. Vrijedi napomenuti da ne dolazi do oscilacija u grafiji već je dosljedno proveden oblik *ph*.

*Hagioforna prezimena kod pučana vijećnika (*populares de consilio*)*

Bene. Izvori spominju Chrisotofora, njegovog sina Marinella sa ženom Fumom i drugog sina Antonija. Prezime se razvilo iz patronima Bene, skraćenog oblika imena Benedikt,³⁰ a javlja se i u varijanti s geminiranim *n*. U obitelji prevladavaju romanska imena.

³⁰ D. Mlaković, *Gradani plemeči: Uspon i pad rapskog plemstva*, cit., str. 249.

Gregorio. Prezime Gregorio nastalo je iz istoimenog patronima.³¹ U izvorima se spominju braća Laurencio, koji je bio svećenik, i Antonio, njegova žena Stanna te sinovi Laurentio i Marinçolo. Sva muška imena i hipokoristički oblici romanskog su porijekla.

Ivanus. Prezime Ivanus nastalo je iz patronima obiteljskog rodonačelnika koji je uz ime Ivanus, nastalo spajanjem slaveniziranog hagionima i latinskog sufiksa, imao i romanski nadimak Gambigrosus, doslovce “Velikonožac”. U izvorima se spominje njegova udovica Dominica; Dobre, udovica njegovog sina Clementa, sa sinovima Crestom, Dominicom i Antonijem; te njegov drugi sin Signa koji je imao sinove Ivana i Crestola. Teško je doći do zaključka zašto je odabранo prezime sa slaveniziranom hagionimnom osnovom, budući da su sva muška osobna imena romanska s romanskim hipokorističkim sufiksima.

Hagioforna prezimena kod pučana (populares)

Androse. Prezime Androse romanskog je porijekla, a nastalo je iz patronima Androsus odnosno hagionima Andrea. U izvorima nalazimo da su iza pokojnog Dominica ostali njegova žena Rade i sin Androse. Iako su raspoloživi podaci oskudni, i u ovom je primjeru moguće uočiti primjenu nekih osnovnih obrazaca; romanski hagionimi na muškoj strani, slavensko ime na ženskoj i prijenos imena s djeda na unuka.

Biça. Prezime Biça, koje se javlja i u grafiji Biza, zabilježeno je u funkciji osobnog imena nekolicine ženskih osoba iz čega se može zaključiti da je riječ o matronimu koji je prerastao u prezime. Naime, Biza je jedan od brojnih hipokoristika proizašlih iz ženskog imena Beatrix. Dvije su osobe spoštovane pod ovim prezimenom, Andreolus i Colano.

Çane. Çane je patronim nastao iz istoimenog sjevernoitalskog hipokoristika imena Ivan koji je dodavanjem prijedloga *de* poprimio formu romanskog prezimena pod kojim se spominje jedino izvjesni Paganino.

Cole. Prezime Cole zabilježeno je i u oblicima Chole, Core i Coie tako da je teško utvrditi izvornu varijantu. Porijeklo ovog oblika valja tražiti u hipokoristiku izvedenom iz hagionima Nicola. Očito je kod bilježenja došlo do zbrke između likvida *l* i *r* te polukonsonanta *j*. Jedini predstavnik ovoga prezimena je Zannus čije osobno ime također nije prošlo bez oscilacija u grafiji.

Iacomello. Prezime Iacomello nastalo je dodavanjem romanskog hipokorističkog sufiksa -ello na romanizirano hebrejsko ime Iacobus koje onda u razdoblju vulgarnog latiniteta poprima oblik Iacomo odnosno u talijansko

³¹ Ibidem, str. 234.

Giacomo. Dakle, u bližoj prošlosti ovo je prezime funkcionalo kao patronim o čemu svjedoči naizmjenična upotreba prezimena uvedenog prijedlogom *de* i patronima u genitivu. U izvorima se pod ovim prezimenom spominju Creste, njegove dvije žene Draga i Stana te sinovi Marincio i Martino koji je dobio ime po djedu.

Ivanče. Prezime Ivanče nastalo je iz istoimenog patronima, a sastoji se od slavenizirane hagionimne osnove Ivan- i slavenskog hipokorističkog sufiksa -če. U spisima je pod ovim prezimenom spomenut jedino Clemente.

Jacofcio. Jacofcio je hibridni onim sastavljen od slavenizirane hagionimne osnove Jakof-, odnosno Iacof-, i slavenskog sufiksa -če zabilježenog i u romaniziranim varijantama -ço i -cio. Grafem *f* odražava asimilaciju do koje dolazi na spoju osnove i sufiksa. Ovo prezime nose Clemens i njegova žena Agneta.

Jacxa. Prezime ili patronim Jacxa nastalo je spajanjem reducirane hagionimne osnove Jac- i slavenskog sufiksa -xa. Izgovor ovog onima zasigurno je glasio *Jakša, stoga je grafem *x* koji uobičajeno stoji za zvučni palatoalveolarni frikativ upotrijebljen na ovom mjestu s ciljem da se postigne izgovor bezvučnog palatoalveolarnog frikativa.

Jurislavo. Jurislavo je slavenski patronim romaniziran dodavanjem prijedloga *de* i sufiksa -o. Jedina zabilježena osoba koja ga nosi je izvjesni Jurislavo.

Lucia. Lucia je romansko prezime nastalo iz matronima. Nosi ga Andros sijev sin Petrolo.

Marge. Marge je hipokoristik nastao iz ženskog imena Margarita koji je preuzeo funkciju matronima. Jedina osoba koja ga nosi je izvjesni Vite.

Maricuario. Prezime Maricuario, zabilježeno i u varijantama Marcuario i Marcuar, romanski je onim izведен iz latinskog imena Marcus. Osobe kod kojih se spominje su Signa i Dominico, koji još nosi i nadimak Curača odnosno Curača prema mletačkom *cuorazzo* ‘dobrohotan, srdačan’.³²

Marina. Marina je hagionimni matronim pod kojim se spominje osoba sa starozavjetnim hagionimom Helia.

Marussa. Marussa je hibridni matronim sa romanskim hagionimnom osnovom Mar- i slavenskim hipokorističkim sufiksom -ussa, a javlja se i u romaniziranoj varijanti Marusio. Spominje se kod bračnog para Christofora i Cecilije.

Michalardo. Ovo se prezime odnosno patronim pojavljuje u nekoliko različitih varijanti, a promjene koje se događaju možemo svrstati u dvije skupine. Ponajprije imamo naizmjeničnu upotrebu likvida *l*, *m* i *n* na početku

³² G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, Giunti, 1856, str. 213.

prezimena, a zatim i izmjenu vokala *e* i *i*, što onda daje varijante Michalardo, Licalardo, Lecalardo i Nicalardus. Naziv ove obitelji češće je u spisima spomenut kao patronim, u dekliniranom ili nedekliniranom obliku, nego kao prezime. Zbog različitih varijanti u kojim se prezime pojavljuje nejasno je leži li u osnovi ovoga prezimena ime Mihael ili Nikola. Osnove Lical- i Le-cal- valjalo bi u tom smislu isključiti jer se radi o glasovnim promjenama koje nisu bile rijetke u vulgarnom latinitetu, a zadržale su se i u standardiziranim romanskim jezicima. Sufiks -ardo upućuje nas na sjevernoitalski prostor, odnosno na miješanje germanskog i romanskog jezičnog elementa. U izvorima se spominju Creste, njegova žena Priba i sin Antonio.

Paulino. Paulino je hagionimni hipokoristik u funkciji patronima. Spisi spominju Picinina, Paulinovog sina i njegovu ženu Desu.

Petrava. Ovo se prezime javlja u nekoliko varijanti: Petrac, Petrana, Petrao, Petraua i Petrava. Zbog spomenutih oscilacija, pri kojima je samo osnova Petr- stalna dok sufiksi variraju, teško je rekonstruirati porijeklo ovog prezimena. U izvorima su spomenuti Leon i Pedrane te Bazocha sa sinom Crestolom i kćeri Tomulom. Bazocha je ime koje se u spisima pojavljuje isključivo kod ove osobe pa stoga nije isključeno da se radi o nadimku koji upućuje na tjelesni hendikep, odnosno da je dotočnoj osobi nedostajalo jedno oko. Ostali članovi obitelji nose romanska imena ili hipokoristike tvorene dodavanjem romanskog sufiksa.

Petreto. Obitelj Petreto nosi prezime romanskog porijekla. Osnova prezimena je Petr-, a na nju se nadovezuje romanski hipokoristički sufiks -eto. Osobna imena članova obitelji također su romanska: Ćibranus, njegova žena Scheme te sinovi Creste i Dominico Rusolino sa sinom.

Simon. Hagionimno prezime Simon nosi Zorgulo, sin Zecinov.

Vitana. Prezime Vitana romanskog je porijekla, a nose ga Crestolus, njegova žena Fume i sin Françolus. Pažnji privlači patronim Abraam koji Crestolus, odnosno Creste nosi izmjerenično s prezimenom Vitana. Bez sumnje se radi o genitivu, odnosno o patronimu, budući da se hebrejska imena u pravilu nisu deklinirala.

Zeno. Prezime Zeno, zabilježeno i u grafiji Čeno, mletačkog je porijekla koje se razvilo iz hagionima Zenon. Nose ga Gregorio i Dominicus.

Hagionimi kao izraz identiteta

Istraživanje povijesne antroponomije usko je povezano s istraživanjem identiteta.³³ Antroponomi koji nam donose povijesni izvori, u ovom slučaju no-

³³ V. Jakić-Cestarić, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, cit., str. 99-170.

tarski spisi, odraz su načina na koji obitelji i društvo identificiraju svoje članove u određenom vremenu i prostoru. U tom smislu postoje velike razlike između predmodernog, u ovom slučaju srednjovjekovnog, i modernog pojmanja antropónima i njihove funkcije.

Kako bi razumjeli determiniranje i autodeterminiranje srednjovjekovnog čovjeka potrebno je preispitati okvire i zadanosti koje nam nameće razdoblje moderniteta. O fiksnim datumima i oštrim linija nezahvalno je govoriti, ali ako modernitet shvatimo kao razdoblje u kojem je moguće primijetiti dotad neviđeni upliv države u svakodnevni život čovjeka možemo zaključiti da to razdoblje u europskom kulturnom krugu počinje negdje krajem XVIII. stoljeća. Predmodernu državu karakterizira gotovo potpuni nehaj prema identificiranju najvećeg dijela stanovništva. U njoj, u pravilu ne postoje tijela s javnim ovlastima koja provode popise ili vode baze podataka u kojima postoji cijeli niz različitih informacija o svakom pojedinom stanovniku. Ona to ne čini, ne zato što bi bila zaostala, primitivna, nazadna itd., kao što se to obično izražavalo, a i danas izražava, u simplificiranom modernom diskursu koji s prijezirom gleda prema svijetu prije glijotine i parnog stroja, već zato što njoj takva masa podataka i birokratski aparat koji te podatke u određene svrhe procesuiru uopće nije potreban. Dakako, niti motive kojima se vode političke elite moderniteta nipošto nisu altruističke. Modernoj je državi identificiranje pojedinaca potrebno da bi mogla imati točne popise ljudskih potencijala kojima raspolaze, a koje može upotrijebiti za različite namjene.

Ako se vratimo na problem identiteta možemo lako uočiti, proučavajući izvore iz predmodernog razdoblja, za razliku od fiksnog i monolitnog identifikatora kojeg donosi moderna država pomoću svog birokratskog aparata, da srednjovjekovni čovjek pri definiranju i autodefiniranju postupa potpuno suprotno. Osobno ime je njegova prva i temeljna odrednica, vrlo često i jedini podatak koji o njemu imamo. Premda može varirati, odnosno pojaviti se u obliku hipokoristika ili biti pod utjecajem različitih lingvističkih supstrata koji onda proizvode podoblike, osobno je ime ipak stabilan označitelj osobe, njegove regionalne pripadnosti, što se očituje pri odabiru imena pod utjecajem kulta lokalnog sveca zaštitnika, a donekle i etničke pripadnosti, u ovom slučaju slavenskoj ili romanskoj zajednici. Sve one druge odrednice koje služe individualizaciji pojedinca vrlo su fluidne i iznimno je teško svrstati ih pod zajednički nazivnik koji je u modernoj državi uspostavljen uvođenjem prezimena kao temeljne osobne definicije koja djeluje *erga omnes*. Osoba će tako u predmodernom, a u našem slučaju kasnosrednjovjekovnom društvu, ponajprije imati ime koje će, u cilju točnije definicije biti prošireno nadimkom, oznakom provenijencije, imenom oca, zvanjem ili zanimanjem, patronimom, a tek u manjem broju slučajeva prezimenom. Takvo prezime ipak ne smijemo poistovjetiti s prezimenom u modernom smislu riječi jer je ono još

uvijek na granici između patronima, kao imena nekog značajnijeg pretka koje se dugotrajnom uporabom fiksiralo i prezimena shvaćenog kao osobne i obiteljske odrednice koja je dovoljno apstraktna i čiji je trenutak nastanka vremenski dovoljno udaljen.

Nadalje, ono što karakterizira razdoblje moderniteta je potreba da se utvrdi jednoznačni identitet, u smislu pripadanja isključivo jednoj društvenoj skupini. Usporedno sa znanstvenim strujanjima išla je i politika moderne države koja pojedincu dodjeljuje, pa ako hoćemo i nameće, identitet iskrastaliziran u obliku državljanstva. Pojedinac mora pripadati jednoj državi i jednoj naciji kao monolitnoj kulturi različitoj od drugih. Srednjovjekovlje teško podnosi ovakvo sećanje identiteta što je pokazala i postmoderna kritika. U našem slučaju vidimo da su znanstvenici prve polovice XX. stoljeća pokušavali pojedincu prišiti etiketu slavenstva ili romanstva kao isključivih odrednica. Jednako tako su i društvene zajednice morale biti isključivo slavenske ili isključivo romanske. Ako su takva razmišljanja nastajala na temelju totalitarnih ideologija, strast za jednoznačnom identifikacijom bila je još i veća. Brojevi su varirali, ovisno o ideološkim polazištima autora, ali karakteristike takvog tendencioznog bavljenja znanošću bile su vrlo slične, neovisno o kojoj se strani radilo. Usporedno s rastakanjem modernističke paradigme i na području antroponomastike došlo je do promjena u pristupanju problemima, pa tako autori sve opreznije pristupaju podacima i suzdržavaju se od apriornih i aksiomatskih zaključaka iz prethodnog razdoblja često donesenih na temelju površnih i simplificiranih opservacija. Na svjetlo izlaze podaci koji pokazuju da je unutar jednog većeg identiteta moglo supostojati i nekoliko manjih. Pripadnost etničkoj zajednici nije isključivala pripadnost lokalnoj zajednici okupljenoj oko kulta sveca zaštitnika odnosno regionalnu pripadnost. Simbiotski procesi stapanja romanskog i slavenskog elementa u dalmatinskim gradovima nisu ni mogli teći drugačije nego na način da je u početku slavenski element bio u manjini do toga da je u konačnici prevladao. Naravno, ni taj proces nije bio pravocrtan, nego je imao svoje uspone i padove ovisno o tendencijama naknadne romanizacije, odnosno želji svakog novog vala doseljenika s kopna da se uklope u sastav gradskih političkih i upravnih elita.

Ako pri promatranju obrazaca koji čine antroponimni sustav kasnosrednjovjekovnog Raba uzmemu samo osobna imena, uočit ćemo značajnu prelast hagionima nad ostalim imenima nehagionimnog postanka, kako romanskim tako i slavenskim, i to kod obaju spolova. Dakle, osobna imena koja pripadnici starije generacije biraju za mlađe generacije tek se u zanemarivom broju slučajeva mogu smatrati odrazom slavenske ili romanske identifikacije. Pravila prenošenja razrađena su tijekom brojnih smjena generacija do te mjere da su postala dio ritualizirane obiteljske baštine. Pa tako vrlo često

prvorodenno dijete dobiva ime po djedu ili baki s očeve strane, a druga djeca po sveću zaštitniku Raba Kristoforu ili po nekom od svetaca kojima su bili posvećeni sakralni objekti ili su zbog određenih razloga njihovi kultovi bili značajni u to doba. Hipokorističke oblike nalazimo i u romanskim i u slavenskim varijantama tako da njihovo postojanje također ne daje crnobijelu sliku rapske antroponomije. Upravo suprotno, oni samo dodatno potkrepljuju činjenicu da se putem osobnih imena želi održati obiteljski identitet i kontinuitet, a s druge strane izraziti privrženost kolektivnim vrijednostima lokalnog društva izraženima putem sveca odnosno svetaca zaštitnika. Poznavanje različitih varijanti istog imena nije u prvom planu, iako predstavlja dragocjen podatak u prilog tezi o antroponomoj dvojezičnosti, već je najvažniji sam hagionim sa simbolikom koja iza njega leži. U tom kontekstu čak i nehagionimna slavenska imena ženskih osoba u obiteljima kod kojih prema svim ostalim kriterijima preteže romanstvo valja prije svega promatrati element obiteljskog nasljedstva, za koji ne znamo kada i kako je ušao u sastav obiteljske baštine, a ne kao na neki prikriveni izraz slavenstva.

Imenske formule potvrđuju temeljnu i presudnu važnost obitelji kao osnovne i najvažnije odrednice identiteta. Uz njih se javljaju i spomenute redovničke zajednice kao duhovne inačice krvno povezane obitelji. Ipak, i obitelji i redovničke zajednice okupljene su na jednom, premda površinski malenom, ali za identitet važnom prostoru grada i otoka. Za najveći broj stanovnika, u ovom povijesnom razdoblju, svijet o pripadnosti započinje i završava s otokom. Međutim, kristijanizacija koja je otok došla prije više od tisuću godina, u odnosu na razdoblje o kojem govorimo donijela je u tom smislu identitetsku nadgradnju odnosno svijest o pripadanju univerzalnoj kršćanskoj zajednici. Okupljanje svih kršćana u jednu državu bila je ideja koja je konstantno razbuktavala maštu kršćanskih filozofa, a za njom su se povodili i razni vladari kasne antike i srednjovjekovlja. Ono što nikome nije do kraja pošlo za rukom u političkom smislu, uspijevalo je na simboličkom planu. Različiti periodi kršćanstva donosili su sa sobom i različite pojavnje oblike duhovnosti kojom su se na izvanjski način manifestirale temeljne vjerske dogme. Navedeni su oblici duhovnosti bili odraz interakcije između onih osnovnih ideja kršćanstva te konkretnih prilika i okolnosti u kojima su ljudi živjeli. Možemo ih pratiti kroz različite redovničke zajednice s njihovim osobitostima, kroz književnost, kroz likovnu i glazbenu umjetnost itd. Promatrajući sve te pojave može se dogoditi da ne primijetimo hagionime kao izraz duhovnosti određenog vremena. No, upravo oni vrlo dobro pokazuju želju za identifikacijom ljudi u određenom vremenu i prostoru s idejama kršćanstva promatranima kroz prizmu pojedinih svetaca koji su također nositelji kršćanskog identiteta prilagođenog pojedinoj osobi. Kroz različite periode provlače se skupine svetaca čiji je kult izraz reakcije kršćanske zajednice

na zbivanja u vremenu u kojem žive ili koje im je prethodilo; prvokršćanski mučenici, kasnoantički pustinjaci, srednjovjekovni redovnici, kanonizirani plemići i kraljevi. Svi su oni svojim životom i djelovanjem također povezani s određenim prostorom pa je razumljivo da ih lokalna zajednica smatra svojima. Ipak, pojava koja na ovom polju najbolje odražava univerzalnost kršćanstva i kolektivni identitet religije je prijenos pojedinih kultova na područja koja ni prostorno ni vremenski nemaju nikakve veze sa osobom sveca koji je predmet štovanja. Pojedini gradovi i područja preuzimaju navedene kultove i udomaćuju ih do te mjere da oni postaju temelj njihova identiteta. Ovaj se proces na području onimije odvija na dvije razine; na prostornoj razni putem toponima, a na osobnoj i obiteljskoj putem antroponomima. Hagionimi toponimi i antroponi mi istiskuju dotadašnje oznake za prostor i ljude paralelno sa promjenama identiteta na ideološkoj razini.

Ako se sada vratimo vremenu i prostoru koji su predmet ovoga rada uočit ćemo kako i na Rabu kultovi svetaca postaju oznaka kolektivnog identiteta grada i otoka izraženih i potvrđenog kroz antroponomiju. Tako Kristofor i Ivan u najrazličitijim inačicama zauzimaju prva dva mesta po zastupljenosti među muškim imenima, a u ukupnom broju čine otprilike jednu četvrtinu svih muških imena, a jednak snažan utjecaj kod ženskih imena ima kult svete Marije. Pojava raznih varijanti istog imena nije ništa drugo nego jezična reakcija na toliki broj osoba koje nose isto ime. Potreba za razlikovanjem pojedinaca u kombinaciji sa zahtjevima jezične ekonomije očitovala se tako kroz hipokoristike, nadimke i druge razlikovne elemente. Veliki broj hipokoristika i njihova prilagodba lokalnoj sredini putem različitih romanskih i slavenskih tvorbenih obrazaca dodatna su potvrda prihvatanja kulta svetaca na obiteljskoj i društvenoj razini. O simboličkom dijalogu prostora i ljudi, odnosno paralelizmu između hagionimnih antroponomima i toponima svjedoče i kultovi svetog Petra, svetog Andrije i svete Eufemije.

Kršćanski identitet izražen putem hagionima ima i svoju dijahronijsku perspektivu. Kao što je prethodno bilo riječi, duhovnost pojedinih vremena donosi sa sobom i hagionime kao njihov spomenik. Velike promjene na kršćanskom Zapadu koje su se dogodile pojavom prosjačkih redova odrazile su se u antroponomiji prihvatanjem hagionima s uporištem u kultovima svetog Franje i svetog Dominika. Premda su solidno zastupljeni, njihovo recentno porijeklo nije ostavilo dovoljno vremena za bujanje hipokoristika. Iz navedene pojave vidimo kako antroponomija govori sama za sebe jednakom materijalni ostaci određene civilizacije.

Ako pogledamo dalje u prošlost, uočit ćemo da ispod površine koju čine najzastupljeniji hagionimi ostaje antroponomski sloj koji svjedoči o prethodnom razdoblju obilježenom bizantskim utjecajem. Oni mogu biti u funkciji

osobnih imena što vidimo na primjeru onima Madije ili konzervirani u obliku prezimena kao što je Hermolao.

Ukupno gledano, hagionim kao odraz interakcije između univerzalnog i partikularnog odnosno ulaska općeg kršćanskog identiteta u identitet društva, obitelji i pojedinca nadovezuje se na obitelj kao temeljnu odrednicu identiteta. On spaja pojedince u obitelj, obitelji u društvenu zajednicu i na koncu različite lokalne zajednice u opći kršćanski identitet, a fleksibilan je do te mjere da se može prilagoditi i najmanjoj sredini bez gubljenja veze s totalitetom. U tom smislu je dragocjen spomenik za razumijevanje srednjovjekovlja kako na Rabu tako i na drugim područjima na kojima se pojavljuje.